

СИСТЕМА НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ В 7 КЛАСІ

Н. О. Гончарова,

кандидат педагогічних наук

У статті проаналізовано стан навчально-методичного забезпечення уроків географії в 7 класі різними видами навчально-методичних посібників та дидактичних матеріалів. Особливу увагу приділено розмаїттю навчально-методичної літератури з географії: підручникам, наочним посібникам, мультимедійним підручникам, електронним дидактичним матеріалам, сучасним програмним комплексам та програмним педагогічним засобам, що набули широкого використання в процесі навчання географії в основній школі.

Ключові слова: *навчальна література, навчально-методична література, шкільний підручник, наочні посібники, дидактичні матеріали, урок географії.*

Постановка проблеми. Необхідною умовою сьогодення є поліпшення якості шкільної географічної освіти, що потребує постійного оновлення навчально-методичного забезпечення кабінетів географії різними методичними матеріалами, навчально-наочними посібниками, технічними засобами навчання, дидактичними матеріалами. На цій основі постає проблема аналізу забезпеченості уроків географії сучасними навчально-методичними засобами та їх комплексного використання як єдиного цілого.

Аналіз останніх досліджень. Різні види та форми навчальних посібників з фізичної географії в Україні останніми роками розробляють як науковці (О. М. Варакута, Л. П. Вішнікіна, Й. Р. Гілецький, С. Л. Капіруліна, С. Г. Кобернік, С. В. Міхелі, О. Ф. Надтока, Т. Г. Назаренко, В. Ю. Пестушко, В. М. Самойленко, О. Г. Стадник, О. М. Топузов, Г. Ш. Уварова, А. А. Шуканова, В. С. Яценко та ін.), так і вчителі-практики (В. М. Бойко, В. Ф. Вовк, Н. М. Гаврилик-Титар, Г. Д. Довгань, Г. В. Думанська, М. С. Жученко, В. Г. Клименко, Р. Р. Коваленко, Л. В. Ковтонюк, Л. В. Костенко, О. В. Курносова, Н. М. Нисторук, Н. О. Лунячек, І. Г. Павленко, С. К. Плющенко, М. І. Пугач, Р. Д. Чобан, Є. С. Швець, Т. В. Шкварка та ін.).

Формулювання цілей статті. Враховуючи значне розмаїття навчально-методичної літератури, поставлено за мету проаналізувати стан навчально-методичного забезпечення уроків географії різними видами навчально-методичних посібників і дидактичними матеріалами.

Виклад основного матеріалу. Основним засобом навчання географії у загальноосвітніх навчальних закладах залишається підручник. Ми погоджуємося із узагальненням Б. О. Чернова, що сучасний підручник з географії, розкриваючи сформульовані поняття відповідно до шкільної програми

і допомагаючи учням їх усвідомити, визначає обсяг знань, які їм належить засвоїти [28]. Тому ми звернулися до структурних компонентів сучасних підручників з курсу «Географія материків і океанів» [1; 14; 18; 25], щоб зрозуміти, як диференційовано їх структуру та зміст. Будь-який підручник містить текстові й позатекстові компоненти. До першої групи належать головний, додатковий і пояснювальний тексти, а до другої – апарат організації засвоєння, ілюстративний матеріал та апарат орієнтування. Насамперед, нас зацікавив апарат організації засвоєння знань, представлений завданнями і запитаннями для перевірки знань та здійснення зворотного зв'язку, інструктивними та довідковими матеріалами (пам'ятки, коментарі, вказівки для самостійного опрацювання матеріалу і практичних завдань, спостережень та дослідів; зразки розв'язання задач), таблицями.

Розглянувши і проаналізувавши основні підручники з географії, рекомендовані Міністерством освіти і науки України для використання в основній школі у загальноосвітніх навчальних закладах, зазначимо, що обсяг і глибина закладеної у текст інформації відповідають змістові навчальної програми з предмета; їх структура й оформлення відповідає основним ергономічним вимогам, а саме: забезпечує безпечні та комфортні для здоров'я учнів умови навчання і виховання, сприяє підвищенню працездатності, активному психофізіологічному розвитку. Наприкінці параграфів розміщено завдання і запитання для самоконтролю різних рівнів складності (від 1-го – найпростішого – до 4-го – найскладнішого), запитання до практичних робіт, географічні задачі, у кінці тем і розділів – тематичний контроль знань.

Отже, зміст сучасних підручників наближено до реалізації диференційованого підходу у вивченні географії, а приблизно однакова наповненість розділів (тем) підручників дає можливість учневі відповідно до його потреб і можливостей використовувати навчальну інформацію, готувати самостійні виступи, працювати з додатками, фотоілюстраціями, малюнками і картами.

Аналіз науково-методичної та тематичної літератури дає нам підстави узагальнити, що до навчально-методичного забезпечення процесу навчання географії, окрім підручника географії, як основного засобу навчання, можна зарахувати ще низку засобів. Так, колективами авторів і окремими науковцями розроблено зошити: робочі та залікові, для узагальнення знань; практикуми, опорні схеми, таблиці та картосхеми, завдання для поточного та тематичного оцінювання, тренувальні тести і вправи для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання з географії тощо. До навчально-методичного забезпечення процесу навчання географії ми зараховуємо: підручники, навчально-наочні посібники, дидактичні матеріали (картки-завдання, засоби унаочнення, ігрові дидактичні матеріали), цікаві тестові завдання, електронні засоби навчання тощо.

Розглянемо деякі з видів дидактичних засобів, що останнім часом використовуються на уроках географії.

Отже, варто зазначити, що створено *наочні посібники*, в яких у стислій формі передано зміст навчального матеріалу. Вони містять основні поняття й

терміни, порівняльні та довідкові таблиці, малюнки, схеми, діаграми, картографічний матеріал. Учителі використовують їх на різних етапах навчального процесу і під час складання планів-конспектів уроків. На нашу думку, використання стисло викладеного матеріалу у вигляді схем, таблиць і визначень сприяє швидкому повторенню, узагальненню та систематизації теми, що вивчається, і забезпечує оптимальне її засвоєння. Як приклад наведемо навчальні посібники Г. Д. Довгань «Географія у визначеннях, таблицях і схемах. 6–7 класи» [6], М. С. Жученко «Географія. Схеми і таблиці» (6–10) класи [8].

Значного поширення та використання в шкільних курсах географії, зокрема в курсі «Географія материків океанів», здобули навчальні посібники С. Г. Коберніка, Р. Р. Коваленка [11; 12; 15]. Нескладна авторська методика дає змогу використовувати опорні схеми під час вивчення навчального матеріалу для його якісного засвоєння та повторення з усіх тем і розділів.

У методичній літературі зустрічаємо рекомендації щодо систематичного використання опорних схем, готові розробки уроків із їх застосуванням. Така система навчання географії із використанням засобів схематичної наочності не обмежує використання вчителями додаткових засобів навчання – різних видів дидактичних матеріалів. Коротко розглянемо, що ще використовують вчителі на своїх уроках.

Практикуми з географії або зошити для практичних робіт. Для курсу «Географія материків і океанів» (7 клас) колективом авторів (О. М. Топузов, Т. Г. Назаренко, О. Ф. Надтока, Л. П. Вішнікіна, А. А. Шуканова, В. М. Самойленко) [4] розроблено зошит для практичних робіт, виконуючи завдання якого учень легше розбирається у складних взаємозв'язках між процесами і явищами у природі, а також набуває географічної компетентності.

Зошит для практичних робіт О. Г. Стадник, Г. Д. Довгань [22] на 56 сторінках містить практичні роботи і завдання для підготовки до тематичного оцінювання. У посібнику є необхідні контурні карти, і до нього додається комплект кольорових карт. Призначений зошит для учнів 7-го класу загальноосвітніх шкіл і вчителів географії.

У практикумі М. І. Пугач «Географія материків і океанів» [21] подано практичні роботи, що складаються з трьох основних блоків: «навчальні досягнення учнів», «це потрібно знати» і «завдання». На початку роботи із навчальним посібником автор пропонує учням ознайомитись із правилами поетапного виконання практичних робіт.

Звичайний робочий зошит з географії замінює практикум для учнів Й. Р. Гілецького, Р. Д. Чобан, Н. М. Нисторук «Географія материків і океанів. Тести і практичні роботи. 7 клас» [5]. Навчальний матеріал посібника розбито на теми та уроки. Під записом теми уроку подано лінійки для виконання завдань, що дає вчитель. До кожного уроку розроблено тести трьох типів за зразком тестів на незалежному тестуванні. Таким чином, окрім проведення практичних робіт, можна ще й перевірити навчальні досягнення учнів. Так, аналогічне поєднання практичних робіт і тестових завдань можна зустріти

у зошитах, розроблених В.М. Бойко, С.В. Міхелі («Зошит для практичних робіт і контролю навчальних досягнень з географії. 7 клас») [2].

Тестові завдання до уроків є серією запитань із низкою відповідей до них, закодованих літерами (А, Б, В, Г) або цифрами (1, 2, 3, 4). Учень обирає правильну відповідь із запропонованих варіантів. Тестові завдання роздруковані для кожного учня на окремому листку.

Досить часто вчителі самостійно готують тестові завдання, використовуючи відповідну навчально-методичну літературу. Як приклад наведемо «Збірник тестових завдань» С.Г. Коберніка, Р.Р. Коваленка [13]. Посібник містить тестові завдання різних рівнів складності за змістом шкільних курсів географії 6–10 класів та шість варіантів комплексних тестових завдань за структурою тесту зовнішнього незалежного оцінювання з географії. Запропоновані до всіх тем шкільної географії тестові завдання допоможуть школярам і абітурієнтам перевірити свій рівень навчальних досягнень та підготуватися до проходження державної підсумкової атестації з географії у 9-х та 11-х класах і зовнішнього незалежного оцінювання знань у центрах якості освіти. Для самоконтролю власних здобутків у кінці посібника подано відповіді на всі тестові завдання.

Натомість «Географія. Тест-контроль. 7 клас» автора Л.В. Ковтонюк [16] містить тестові завдання для поточного та тематичного оцінювання знань учнів сьомого класу. Відмінною рисою зошита є наявність усіх самостійних (9) і контрольних (8) робіт, розроблених у тестовому форматі. Пропоновані навчальні видання допомагають учителям здійснювати ефективний контроль над засвоєнням учнями навчального матеріалу, а учневі – зорієнтуватися у тестових завданнях і набути навичок швидкого та безпомилкового заповнення бланка відповідей. Окрім того, зошити використовуються школярами для самостійної підготовки до роботи з тестовими завданнями, самоперевірки своїх знань та вмінь. Пропоновані тести розраховані на учнів загальноосвітніх навчальних закладів і вчителів географії.

На підсумкових уроках використовуються й інші, вже готові, *зошити для контролю* (В.Ф. Вовк, Л.В. Костенко [3], *узагальнення знань* (М.І. Пугач [21]), *поточного та тематичного оцінювання* (І.Г. Павленко) [17].

Застосування практикумів, зошитів для самостійних і контрольних робіт забезпечує можливість ефективно використовувати час на уроці та здійснювати диференційований підхід до учнів у процесі навчання, чим значно полегшує роботу вчителя.

Розробляються різноманітні матеріали для проведення географічних диктантів [20], дидактичних ігор [19; 27], інформаційні матеріали [23; 24], використання яких допоможе вчителю швидко та якісно підготуватися до уроку. Ці матеріали використовують для проведення тижнів географії у школі, на уроках і під час гурткової роботи.

Посібник «Загадки землі в детективних справах Шеллі Холмс» авторів Т.В. Шкварка та В.І. Шкварка [29] містить дидактичний матеріал до курсів географії 6-х та 7-х класів – захопливі оповідання детективного жанру.

Про інтерес до використання дидактичних матеріалів у шкільній практиці свідчать розробки конспектів уроків, окремих видів дидактичних матеріалів, методичні статті, представлені у фаховій періодичній літературі. Розроблені особисто вчителями географії дидактичні матеріали можна знайти у всесвітній мережі Інтернет на персональних сайтах учителів, на сайтах методичних центрів, інститутів післядипломної педагогічної освіти, освітніх порталів, спеціалізованих сайтах. Так, на освітньому порталі Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників розміщено колекцію цифрових ресурсів, створену вчителями області. Електронні ресурси для курсу географії материків і океанів представлено дидактичними та наочними матеріалами, дидактичними картками, презентаціями; вони містять кросворди, завдання заповнити таблицю, завдання для роботи на контурній карті, числові диктанти. Тестові завдання мають запитання і варіанти відповідей, запитання на встановлення відповідностей тощо. Досить поширеними є ілюстративні дидактичні матеріали у вигляді презентацій, особливо по природних зонах світу.

Останнім часом досить актуальним у навчанні географії є використання мультимедійних підручників, електронної наочності, електронних дидактичних матеріалів, сучасних програмних комплексів і програмних педагогічних засобів. Видавництво «Розумники» пропонує принципово нові освітні продукти для всіх типів загальноосвітніх закладів: сучасну добірку мультимедійних інтерактивних навчальних матеріалів з географії (автор О. М. Топузов) [26]. Бібліотека електронних наочностей «Географія, 7–11 класи» містить компоненти, що розкривають суть географічних понять та закономірностей, а саме: фотографії, портрети вчених-географів і мандрівників; цікаву анімацію географічних процесів та явищ, об'єктів віртуальної реальності; інтерактивні картосхеми, конструктор контурних карт, моделі форм рельєфу та інше; різноманітні таблиці, схеми, діаграми, пояснювальні тексти.

Сучасний мультимедійний підручник з географії для 7-го класу містить якісні зображення, анімації, дикторський супровід, аудіо- та відеофрагменти, а також інструкцію з використання, методичні рекомендації, глосарій, додаток «Географічні карти світу».

Факультативний курс з географії для 7-го класу, розроблений В. С. Яценко, складається із 17 мультимедійних уроків, зміст яких присвячено описові географії культури Європи і Стародавнього Риму. Мультимедійні уроки курсу розкривають конкретні теми згідно з навчальною програмою і містять теоретичний та ілюстративний матеріали, практичні роботи, відеофрагменти, звуковий супровід. Після кожної теми є серія контрольних запитань за результатами відповідей учнів, що забезпечує контроль рівня засвоєння навчального матеріалу [30].

На допомогу вчителю розроблено електронні підручники і посібники, дидактичні матеріали (картки-завдання). Зокрема, для 7-го класу: електронний посібник «За сторінками шкільного підручника географії. Хрестоматія.

7 клас» (В. Г. Клименко) [10], «Усі уроки географії. 7 клас» (С. Л. Капіруліна) [9], «Я обираю географію!» (Г. Д. Довгань) [7] та інші.

Висновки. Проаналізувавши достатню кількість навчально-методичних посібників з географії для 7-го класу, можна зробити висновки, що існує комплекс навчальної продукції (підручники, практикуми, робочі зошити, тестові завдання, картосхеми, завдання-запитання, дидактичні ігри, інформаційно-ілюстративні матеріали, електронні матеріали тестового характеру тощо), яку можна використовувати у процесі навчання географії. Проте, незважаючи на різноманітність навчально-методичної літератури, розглянуті нами навчальні посібники у шкільній практиці використовуються епізодично та фрагментарно, про що свідчать результати наших спостережень за роботою на уроках, опитування вчителів та учнів.

На нашу думку, основною причиною такого явища є, насамперед, небажання самих учителів відійти від застарілих моделей навчання; по-друге, відсутність належного навчально-методичного забезпечення шкільних кабінетів географії сучасними засобами навчання, дидактичними матеріалами, мультимедійними технологіями; скрутне матеріальне становище; і нарешті, недостатня кількість методичних рекомендацій щодо реалізації комплексного диференційованого підходу через використання розглянутих нами у статті засобів.

Література

1. Бойко В. М. Географія материків і океанів : підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. / В. М. Бойко, С. В. Міхелі. – К. : Зодіак-ЕКО, 2007. – 288 с.
2. Бойко В. М. Зошит для практичних робіт і контролю навчальних досягнень з географії для учнів загальноосвіт. навч. закл. 7 кл. / В. М. Бойко, С. В. Міхелі. – К. : Колофон, 2012. – 47 с.
3. Вовк В. Ф. Географія материків і океанів. Комплексний зошит для контролю знань, 7 кл. / В. Ф. Вовк, Л. В. Костенко. – Х. : Ранок, 2011. – 56 с.
4. Географія. Зошит для практичних робіт. 7 кл. : навч. посіб. / О. М. Топузов, Т. Г. Назаренко, О. Ф. Надтока та ін. – К. : Картографія, 2013. – 40 с.
5. Гілецький Й. Р. Географія материків і океанів. Тести і практичні роботи. 7 кл. / Й. Р. Гілецький, Р. Д. Чобан, Н. М. Нисторук. – Т. : Навч. кн. – Богдан, 2010. – 152 с.
6. Довгань Г. Д. Географія у визначеннях, таблицях і схемах. 6–7 кл. / Г. Д. Довгань. – Х. : Ранок, 2013. – 128 с. – (Сер. «Рятівник»).
7. Довгань Г. Д. Я обираю географію! / Г. Д. Довгань. – Х. : Основа, 2010. – 655 с. – (Сер. «Навчаюсь сам»).
8. Жученко М. С. Географія. Схеми і таблиці (6–10 кл.) / М. С. Жученко. – Х. : Весна, 2012. – 352 с.
9. Капіруліна С. Л. Усі уроки географії. 7 кл. / С. Л. Капіруліна. – Х. : Основа, 2008. – 256 с.
10. Клименко В. Г. За сторінками шкільного підручника географії : хрестоматія. 7 кл. [Електронний ресурс] / В. Г. Клименко. – Х. : Основа, 2007. – 192 с. – Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/872855/>
11. Кобернік С. Г. Географія в опорних схемах та схематичних малюнках. 6 клас :

навч.-метод. посіб. : за прогр. 12-річ. шк. / С. Г. Кобернік, Р. Р. Коваленко. – 2-ге вид., допов. та випр. – Кам'янець-Подільський : Абетка, 2008. – 44 с.

12. Кобернік С. Г. Географія в опорних схемах, таблицях та картосхемах : навч. посіб. / С. Г. Кобернік, Р. Р. Коваленко. – Кам'янець-Подільський : Абетка, 2013. – 311 с.

13. Кобернік С. Г. Географія. Збірник тестових завдань : навч. посіб. / С. Г. Кобернік, Р. Р. Коваленко. – Кам'янець-Подільський : Сисин О. В. : Абетка, 2013. – 211 с.

14. Кобернік С. Г. Географія материків і океанів : підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. / С. Г. Кобернік, О. Я. Скуратович. – К. : Навч. кн., 2002. – 319 с.

15. Кобернік С. Г. Географія : дидактичні матеріали для поточного контролю та тематичного оцінювання навчальних досягнень школярів. 7 клас : навч.-метод. посіб. / С. Г. Кобернік, Р. Р. Коваленко. – Кам'янець-Подільський : Абетка, 2003. – 88 с.

16. Ковтонюк Л. В. Географія. Тест-контроль. 7 кл. / Л. В. Ковтонюк. – К. : Весна, 2010. – 120 с.

17. Павленко І. Г. Географія материків і океанів : зошит для поточного та тематичного оцінювання. 7 кл. / І. Г. Павленко. – Х. : ПЕТ, 2013. – 56 с.

18. Пестушко В. Ю. Географія материків і океанів : підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. / В. Ю. Пестушко, Г. Ш. Уварова. – К. : Генеза, 2007. – 288 с.

19. Пестушко В. Ю. Географія у незвичному ракурсі: несподівані запитання, цікаві завдання, пізнавальні відповіді / В. Ю. Пестушко. – К. : Генеза, 2006. – 160 с.

20. Плющенко С. К. Географические диктанты / С. К. Плющенко // Географія в шк. – 1995. – № 5. – С. 67–68.

21. Пугач М. І. Географія материків і океанів. Практикум. 7 кл. / М. І. Пугач. – 5-е вид., переробл. і доповн. – Т. : Навч. кн. – Богдан, 2012. – 64 с.

22. Стадник О. Г. Відкриття і дослідження океанів : матеріали до уроків / О. Г. Стадник. – Х. : Основа, 2011. – 96 с.

23. Стадник О. Г. Відкриття й дослідження материків землі : матеріали до уроків / О. Г. Стадник. – Х. : Основа, 2010. – 94 с.

24. Стадник О. Г. Річки та озера світу : матеріали до уроків / О. Г. Стадник. – Х. : Основа, 2013. – 126 с.

25. Топузов О. М. Географія : підручник для 7 кл. / О. М. Топузов, О. Ф. Надтока, Т. Г. Назаренко. – К. : Картографія, 2011. – 320 с.

26. Топузов О. М. Бібліотека електронних наочностей. Географія, 7–11 кл. [Електронний ресурс] / О. М. Топузов. – Режим доступу: http://umniki.com.ua/Biblioteka_elektronnih_naocnostejj_Geografija_7_11_klasi

27. Цікаво вивчаємо географію. Ігри, конкурси, змагання : електрон. посіб. / авт.-упоряд. С. Л. Капіруліна. – Х. : Основа, 2010. – 110 с.

28. Чернов Б. О. Проблема реалізації системи методів навчання у запитаннях-завданнях шкільних підручників з географії / Б. О. Чернов, К. В. Ковальська // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр. / [ред. кол. ; наук. ред. О. М. Топузов]. – К., 2012. – Вип. 12. – С. 746–751.

29. Шкварка Т. В. Загадки землі в детективних справах Шеллі Холмс : матеріали до уроків 6–7 кл. / Т. В. Шкварка, В. І. Шкварка. – Х. : Основа, 2010. – 111 с. – (Б-ка журн. «Географія»; вип. 7 (79)).

30. Яценко В. С. Факультативний курс з географії для 7 кл. 17 мультимедійних уроків, культура Європи і Стародавнього Риму [Електронний ресурс] / В. С. Яценко. – Режим доступу: <http://tozumniki.net/catalog/products/geografiya/geografiya-7-kl/>

References

1. Bojko V.M. Gheoghrafija materykiv i okeaniv : pidruch. dlja 7 kl. zaghaljnoosvit. navch. zakl. / V.M. Bojko, S. V. Mikheli. – K. : Zodiak-EKO, 2007. – 288 s.
2. Bojko V.M. Zoshyt dlja praktychnykh robit i kontrolju navchaljnykh dosjaghennej z gheoghrafiji dlja uchniv zaghaljnoosvit. navch. zakl. 7 kl. / V.M. Bojko, S. V. Mikheli. – K. : Kolofon, 2012. – 47 s.
3. Vovk V.F. Gheoghrafija materykiv i okeaniv. Kompleksnyj zoshyt dlja kontrolju znanj. 7 kl. / V.F. Vovk, L. V. Kostenko. – Kh. : Ranok, 2011. – 56 s.
4. Gheoghrafija. Zoshyt dlja praktychnykh robit. 7 kl. : navch. posib. / O.M. Topuzov, T. Gh. Nazarenko, O.F. Nadtocka ta in. – K. : Kartoghrafija, 2013. – 40 s.
5. Ghilecjkij J.R. Gheoghrafija materykiv i okeaniv. Testy i praktychni roboty. 7 kl. / J.R. Ghilecjkij, R.D. Choban, N.M. Nystoruk. – T. : Navch. kn. – Boghdan, 2010. – 152 s.
6. Dovghanj Gh. D. Gheoghrafija u vyznachennjakh, tablycjakh i skhemakh. 6–7 kl. / Gh. D. Dovghanj. – Kh. : Ranok, 2013. – 128 s. – (Ser. «Rjativnyk»).
7. Dovghanj Gh. D. Ja obyraju gheoghrafiju! / Gh. D. Dovghanj. – Kh. : Osnova, 2010. – 655 s. – (Ser. «Navchajusj sam»).
8. Zhuchenko M.S. Gheoghrafija. Skhemy i tablyci (6–10 kl.) / M.S. Zhuchenko. – Kh. : Vesna, 2012. – 352 s.
9. Kapirulina S.L. Usi uroky gheoghrafiji. 7 kl. / S.L. Kapirulina. – Kh. : Osnova, 2008. – 256 s.
10. Klymenko V. Gh. Za storinkamy shkiljnogho pidruchnyka gheoghrafiji : khrestomatija. 7 kl. [Elektronnyj resurs] / V. Gh. Klymenko. – Kh. : Osnova, 2007. – 192 s. – Rezhym dostupu: <http://www.twirpx.com/file/872855/>
11. Kobernik S. Gh. Gheoghrafija v opornykh skhemakh ta skhematychnykh maljunktakh. 6 klas : navch.-metod. posib. : za proghr. 12-rich. shk. / S. Gh. Kobernik, R.R. Kovalenko. – 2-e vyd., dopov. ta vypr. – Kam'janecj-Podiljskij : Abetka, 2008. – 44 s.
12. Kobernik S. Gh. Gheoghrafija v opornykh skhemakh, tablycjakh ta kartoskhemakh : navch. posib. / S. Gh. Kobernik, R.R. Kovalenko. – Kam'janecj-Podiljskij : Abetka, 2013. – 311 s.
13. Kobernik S. Gh. Gheoghrafija. Zbirnyk testovykh zavdanj : navch. posib. / S. Gh. Kobernik, R.R. Kovalenko. – Kam'janecj-Podiljskij : Sysyn O.V. : Abetka, 2013. – 211 s.
14. Kobernik S. Gh. Gheoghrafija materykiv i okeaniv : pidruch. dlja 7 kl. zaghaljnoosvit. navch. zakl. / S. Gh. Kobernik, O. Ja. Skuratovyh. – K. : Navch. kn., 2002. – 319 s.
15. Kobernik S. Gh. Gheoghrafija : dydaktychni materialy dlja potochnogho kontrolju ta tematychnogho ocinjuvannja navchaljnykh dosjaghennej shkoljariv. 7 kl. : navch.-metod. posib. / S. Gh. Kobernik, R.R. Kovalenko. – Kam'janecj-Podiljskij : Abetka, 2003. – 88 s.
16. Kovtonjuk L.V. Gheoghrafija. Test-kontrolj. 7 kl. / L.V. Kovtonjuk. – K. : Vesna, 2010. – 120 s.
17. Pavlenko I. Gh. Gheoghrafija materykiv i okeaniv : zoshyt dlja potochnogho ta tematychnogho ocinjuvannja. 7 kl. / I. Gh. Pavlenko. – Kh. : PET, 2013. – 56 s.
18. Pestushko V. Ju. Gheoghrafija materykiv i okeaniv : pidruch. dlja 7 kl. zaghaljnoosvit. navch. zakl. / V. Ju. Pestushko, Gh. Sh. Uvarova. – K. : Gheneza, 2007. – 288 s.

19. Pestushko V. Ju. Gheoghrafija u nezvychnomu rakursi: nespodivani zapytannja, cikavi zavdannja, piznavaljni vidpovidy / V. Ju. Pestushko. – K. : Gheneza, 2006. – 160 s.
20. Pljushhenkov S. K. Geograficheskie diktanty / S. K. Pljushhenkov // Geografija v shk. – 1995. – № 5. – S. 67–68.
21. Pughach M. I. Gheoghrafija materykiv i okeaniv. Praktykum. 7 kl. / M. I. Pughach. – 5-e vyd., pererobl. i dopovn. – T. : Navch. kn. – Boghdan, 2012. – 64 s.
22. Stadnyk O. Gh. Vidkryttja i doslidzhennja okeaniv : materialy do urokiv / O. Gh. Stadnyk. – Kh. : Osnova, 2011. – 96 s.
23. Stadnyk O. Gh. Vidkryttja j doslidzhennja materykiv zemli : materialy do urokiv / O. Gh. Stadnyk. – Kh. : Osnova, 2010. – 94 s.
24. Stadnyk O. Gh. Richky ta ozera svitu : materialy do urokiv / O. Gh. Stadnyk. – Kh. : Osnova, 2013. – 126 s.
25. Topuzov O. M. Gheoghrafija : pidruchnyk dlja 7 kl. / O. M. Topuzov, O. F. Nadтока, T. Gh. Nazarenko. – K. : Kartoghrafija, 2011. – 320 s.
26. Topuzov O. M. Biblioteka elektronnykh naochnostej. Gheoghrafija, 7–11 kl. [Elektronnyj resurs] / O. M. Topuzov. – Rezhym dostupu: http://umniki.com.ua/Biblioteka_elektronnih_naochnostejj_Geografija_7_11_klasi
27. Cikavo vyvchajemo gheoghrafiju. Ighry, konkursy, zmaghannja : elektron. posib. / avt.-uporjad. S. L. Kapirulina. – Kh. : Osnova, 2010. – 110 s.
28. Chernov B. O. Problema realizaciji systemy metodiv navchannja u zapytannjakh-zavdannjakh shkilnykh pidruchnykiv z gheoghrafiji / B. O. Chernov, K. V. Kovaljsjka // Problemy suchasnogo pidruchnyka : zb. nauk. pr. / [red. kol. ; nauk. red. O. M. Topuzov]. – K., 2012. – Vyp. 12. – S. 746–751.
29. Shkvarka T. V. Zaghadky zemli v detektyvnykh spravakh Shelli Kholms : materialy do urokiv 6–7 kl. / T. V. Shkvarka, V. I. Shkvarka. – Kh. : Osnova, 2010. – 111 s. – (B-ka zhurn. «Gheoghrafija»; vyp. 7 (79)).
30. Jacenko V. S. Fakuljtatyvnyj kurs z gheoghrafiji dlja 7 kl. 17 muljtymedijnykh urokiv, kuljtura Jevropy i Starodavnjogho Rymu [Elektronnyj resurs] / V. S. Jacenko. – Rezhym dostupu: <http://rozumniki.net/catalog/products/geografiya/geografiya-7-kl/>

Гончарова Н. А.

СИСТЕМА УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ГЕОГРАФИИ В 7 КЛАССЕ

В статье проанализировано состояние учебно-методического обеспечения уроков географии в 7 классе разными видами учебно-методических пособий и дидактических материалов. Особое внимание уделено разнообразию учебно-методической литературы по географии: учебникам, наглядным пособиям, мультимедийным учебникам, электронным дидактическим материалам, программным комплексам и программным педагогическим средствам, получившим широкое использование в процессе обучения географии в основной школе.

Ключевые слова: учебная литература, учебно-методическая литература, школьный учебник, наглядные пособия, дидактические материалы, урок географии.

**THE SYSTEM OF TRAINING AND METHODOLOGICAL SUPPORT
TEACHING OF GEOGRAPHY IN CLASS 7**

The article analyzes the state of teaching methodological support lessons in geography class 7 different types of teaching aids and didactic materials. Special attention is paid to the variety of educational materials on geography: school textbooks, visual aids, multimedia textbooks, electronic didactic materials, advanced software systems and software educational tools that are widely use in teaching geography in the primary school.

The article highlighted a range of educational products for seventh grade: workshops, workbooks, tests, information and illustrative materials, etc.

But in spite of the variety of textbooks, teaching aids considered by us in school practice used occasionally.

Keywords: *educational materials, educational and methodical literature, school textbooks, visual aids, didactic materials, geography lesson.*